

Recenzija teksta Aleksandra Palavestre "Usamljeni arheolog. Terenski metod Miloja M. Vasića"

Prof. dr. Predrag Novaković

Opis primljenog rada

Za recenziju sam primio tekst Aleksandra Palavestre, redovnog profesora arheologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Tekst, pod naslovom *Usamljeni arheolog. Terenski metod Miloja M. Vasića* je zamišljen kao monografska studija. Verzija koju sam dobio u recenziju sadrži oko 132.800 reči odnosno 723.407 znakova bez razmaka (glavni tekst) i bibliografija radova i izvora sa 402 bibliografske jedinice.

Glavni tekst je podeljen na 17 glavnih delova (poglavlja), pri čemu su 4., 9., 12., 13., 14., 15., i 16. poglavlje dodatno podeljena na još manje tekstualne jedinice. Poglavlja od 1 do 16. predstavljaju originalni tekst monografije dok je zadnje (17.) poglavlje tekst kojeg je Autor već prethodno objavio u naučnom časopisu ali ga je uvrstio u monografiju da bi tako zaokružio svoju studiju. Celokupna monografija sadrži i 112 fotografija i kopija originalne dokumentacije sa Vasićevih istraživanja.

Recenzijski prikaz

Autor je pred sebe postavio vrlo zahtevan i složen zadatak – detaljnu analizu terenskih (pa i drugih) metoda Miloja Vasića koja je zahtevala višegodišnji rad na arhivskoj građi, pre svega na originalnoj dokumentaciji Vasićevih terenskih projekata. Autor kao glavni razlog zašto je terenski metod M. Vasića bio glavni predmet njegove analize navodi potrebu po realnom i kritičkom sagledavanju Vasićevog rada u celini bazirajući se na empiričkim podacima o načinu kako je Vasić stvarao arheološke podatke iz svojih terenskih zapažanja. U arheologiji je već odavno uvaženo mišljenje da je upravo stvaranje podataka odnosno preciznije rečeno, atribuiranje arheološkog značenja predmetima i drugim materijalnim ostacima i tragovima otkrivenim prilikom arheološkog posmatranja, ključni korak u arheološkoj epistemologiji. Takav stav je Aleksandar Palavestra jasno naveo na nekoliko mesta i kao glavni način istraživanja Vasićevog stvaranja arheoloških podataka preduzeo je detaljnu analizu, najpre njegove terenske dokumentacije, a u drugom koraku je posmatrao u kojoj meri i na kakav način su Vasićeve interpretacije logički proizilazile iz njegovih primarnih posmatranja na samom terenu i pri kasnijoj naučnoj obradi određenih nalaza (predmeta i građenih objekata).

Zašto je tako detaljna kritička analiza terenskih i dokumentacionih postupaka M. Vasića toliko bitna? Na to pitanje Aleksandar Palavestra već na početku odgovara na pomalo nekonvencionalan ali vrlo slikovit i učinkovit način – dijalogom kojeg je vodio s jednom kolegicom oko Vasića, njegovog značaja u srpskoj arheologiji i potrebi svojevrstne kritike njegove recepcije u savremenoj srpskoj arheologiji, dekonstrukciji "Vasićevog mita" da bi se došlo do "čistog Vasića", kao i zašto je to značajno za savremenu srpsku arheologiju. U

dijalogu Aleksandra Palavestre kao glavno pitanje koje ga je navelo na vrlo zahtevnu studiju postavlja, "kako je sve to moguće": kako je dolazio Vasić do vrlo pogrešnih arheoloških interpretacija (Vinča kao jonska kolonija je samo najeklatantniji primer), zašto i kako je Vasić u svoje vreme ustrajao na pogrešnim interpretacijama unatoč možda ne najglasnijim ali ipak dovoljno jasnim kritičkim osvrtima i komentarima njegovih savremenika u Srbiji i inostranstvu, i kako i zbog čega je došlo do "mitologizacije" njegovog lika u kasnijoj srpskoj arheologiji gde su se njegove velike greške efemerizirale, a u prvi plan isticali neki njegovi drugi pogledi? Jedan od takvih je bila i vrlo često ponavljana tvrdnja da je Vasić, ako zanemarimo njegovu pogrešnu interpretaciju Vinče, terenske radove generalno izvodio na metodološko vrlo kvalitetan način.

Upravo na tom mestu Aleksandar Palavestra vidi paradoks – kako je moguće da je primarno arheološko posmatranje (e.g. arheološka iskopavanja) metodološki korektno izvedeno, a da je interpretacija rezultata tih istih posmatranja tako pogrešna – paradoks koji mu postavlja inicijalnu dilemu kojom započinje svoju studiju. Da bi mogao odgovoriti na to pitanje Aleksandar Palavestra se morao vratiti na sam početak i što detaljnije analizirati Vasićeve postupke iskopavanja i dokumentiranja.

Glavno teoretsko polazište pri posmatranju Vasićevog metoda je posmatranje takozvanih "skela" – koncept koji je Palavestra preuzeo od Roberta Čepmena i Alison Vajli, britanskog arheologa i američke teoretičarke i filozofkinje arheologije, iz njihove studije o evidencionom zaključivanju (o logičkim procedurama stvaranja podataka (evidencija) prilikom arheološke opservacije odnosno arheološke "autopsije" u doslovnom značenju, i integraciji tih evidencija u interpretaciju). Dosad u srpskoj arheologiji, pa i šire, nismo susretali termin *skela* (prevod termina *scaffolding* kojeg su upotrebili Čepmen i Vajli). Reč je o pomoćnom aparatu (nekakvom epistemskom podupiraču po Edrijanu Kiriju), setu znanja, tehnika, veština, konvencija o praksama, kojim se istraživač (npr. arheolog) služi ("penje") kada osmišljava svoja posmatranja, stvara i opisuje svoje podatke i strukturise ih u informacione celine višeg reda. No pošto termin "skela", predstavlja novost u srpskoj arheološkoj terminologiji, predlažem da ga zbog veće jasnoće Autor opremi određenim atributima, npr. metodološke skele, heurističke skele, metričke skele, geodetske skele i sl., ovisno od konteksta i konkretnijeg značenja pojedinih vrsta skela. Pri tom imam još jednu konkretnu sugestiju, naime da pojmove "horizontalne skele" i "vertikalne skele" zameni drugim terminima jer se u tekstu pojavljuju često i pojmovi horizontalna i vertikalna ravan odnosno horizontalna i vertikalna dimenzija. Obe vrste skela, horizontalne i vertikalne, se mogu podvući pod jedinstven pojam skela posmatranja i dokumentiranja prostornog sadržaja i lokacije arheoloških objekata.

U svakom slučaju, način da se posmatraju skele ocenjujemo vrlo pozitivno, a kako i zašto ih posmatrati je autor jasno utemeljio i dosledno sprovodio u svojim posmatranjima terenske dokumentacije i iz nje evidentne metodike Vasićevog rada.

Aleksandar Palavestra je tako vrlo detaljno pregledao dokumentaciju terenskih istraživanja četiri lokaliteta (Jablanica, Žuto brdo, Gradac i Vinča), pri čemu je u primeru Vinče, koja je najznačajniji lokalitet Vasićevog istraživačkog opusa detaljno pregledao svaku pojedinu terensku kampanju (1908., 1911., 1924., 1929-1934) i pri tome jasno ukazao na brojne

probleme Vasićevih terenskih metoda (neKonzistentnost u kotiranju dubina, promene u geodetskim reperima i načinu dokumentiranja prostorne geometrije, veliku selektivnost pri tome šta dokumentirati, slabo argumentovanu odnosno dokumentacijski slabo podržanu rekonstrukcija grupa nalaza i objekata, greške u interpretaciji stratigrafije, interpretaciju više stratigrafskih jedinica kao jedinstvenog stratigrafskog sloja...). Taj deo monografije predstavlja njeno temeljno empiričko jezgro i zauzima najveći deo monografije (8. do 11. poglavlje). Pošto taj deo predstavlja ključnu empiričku podlogu odnosno evidenciju na koju se mora referirati kritička argumentacija Aleksandra Palavestre, logično je da je tome morao posvetiti dužnu pažnju. Količina podataka koje Palavestra u tom delu obrađuje je poprilično obimna i relativno heterogena i zahteva konstantno kontekstualiziranje, pa je taj, najobimniji deo monografije predstavljen po pojedinim kampanjama odnosno godinama pojedinih kampanja Vasićevih iskopavanja. Pošto je reč o dosta tehničkom "pisanju" sa brojnim podacima i referencijama na druge podatke, čitalac koji nije najdirektnije zainteresiran za probleme korektnije rekonstrukcije stratigrafije Vinče može izgubiti iz vida "big picture". Zato Autoru predlažem da, ako je moguće na sumaran način (na primer tabelarno) predstavi rezultate svoje analize.

Aleksandar Palavestra, što se već iz dijaloga na početku monografije može jasno razumeti, nije se zaustavio samo na tehničkoj analizi i reviziji Vasićevog terenskog metoda već je ušao i u kulturnu istoriju "*scientia antiquitatis vasicae*" da bi što kompletnije re-kontekstualirao njegov lik i rezultate. Pa je tako Palavestra i sam stvorio posebne skele za taj vid posmatranja, što se može jasno videti iz poglavlja kao što su *Sudbinski teren*, *Lica*, i delova iz poglavlja *Sučeljeni odrazi...*, a najznačajniji doprinos tom vidu posmatranja Vasića daju brojne fotografije koje uz arheološko-dokumentarne sadrže i brojne kulturno-istorijske vinjete (npr. odelo radnika na terenu, alati, izgled brega na Dunavu, posetioci, akvareli predmeta...). Ta dodatna, kulturno-istorijska dimenzija nije dodatak već značajno kompletira saznanja o Vasićevom radu do kojih je Palavestra došao, a uz to nam otkriva još nešto, a to je po našem mišljenju bila glavna autorova intencija - doći do 'čistog' Vasića (videti o tome dijalog na početku knjige). Palavestra pokušava naći 'čistog' Vasića u specifičnom fenomenološkom smislu, u prvom koraku odvojeno od njegove percepcije u kasnijoj srpskoj arheologiji i naučnoj istoriji, upravo da bi pokazao na veliki nesklad između 'čistog' Vasića i kasnijeg Vasićevog lika odnosno njegove "senke" stvorene u drugoj polovini 20. veka.

(U slučaju slikovnog gradiva bih želeo samo napomenuti da bi, ako želimo, da dođe ta građa do pravog izraza, bilo potrebno štampati monografiju u malo većem formatu.)

Monografija koju sam dobio za recenziju predstavlja odličan rezultat dugotrajnog promišljenog istraživanja koja će svakako postati referentno delo za istoriju srpske arheologije, a i za istraživanja koja se bave problemom stvaranja i širenja naučnog znanja (i izvan arheologije). Doprinos monografije Aleksandra Palavestre će biti značajan i u tome kako se formira kritički diskurs i korektnost istorijske analize u arheologiji. Monografija svakako predstavlja izvorno naučno delo i preporučujem njeno objavlivanje. Moje primedbe i sugestije su vrlo uslovne prirode i prepuštam autoru da ih eventualno uzme u obzir.

1. 07. 2020.

Prof. dr. Predrag Novaković